

Lunds universitet
Socialhögskolan
SOL 065 (Socialt arbete med drogmissbrukare)
Höstterminen 2002

Flytten från behandlingshemmet –

En studie av det förberedande arbetet och insatser efter utflyttningen

Författare: Petter Jarnlo

Handledare: Arne Kristiansen

Abstract

The purpose of this essay was to describe how it is possible for a treatment centre to create favourable conditions for a successful moving out, and what support is required after moving out to maintain a positive way of life. My central questions were: what does a person need to be able to develop/change and how can you work with this at the treatment centre? What are the required conditions for a person to be able to maintain a positive way of life after moving out from the treatment centre and what support is offered by the treatment centre?

The investigation consisted of six interviews with staff and clients, at two treatment centres that work with people with drug related problems. The interviews pointed to the importance of receiving support from the treatment centre to enable personal development and improvements in self-confidence, concerning both the carrying out of practical matters and the ability to make contact with others. The interview subjects were satisfied with the support offered by the treatment centre and gave a more detailed picture of the work concerning preparations for moving out than of the work concerning clients who have already moved out. They also emphasised the importance of feeling support from their surroundings, of having a meaningful occupation and of feeling welcome to call and to visit the treatment centre after moving out. The clients felt support from their surroundings at the time of their moving out, and even afterwards, and still have good contact with the treatment centre.

Innehållsförteckning

1 Inledning 5

1.1 Problemformulering 5

1.2 Syfte 5

1.3 Frågeställningar 6

1.4 Metod 6

1.4.1 Urval 6

1.4.2 Intervju 7

1.4.3 Arbetets uppläggnig 8

2 Teoretiska utgångspunkter 8

2.1 Definitionen av situationen 9

2.2 Social interaktion med hjälp av symboler 9

2.3 Människan är aktiv och vi befinner oss i nuet 9

2.4 Identitet 10

2.5 Tankar kring vad som påverkar människans beteende 10

3 Forskning om behandling och vad som krävs för att bli drogfri 11

3.1 Forskning om behandling 11

3.2 Forskning om vad som krävs för att bli drogfri 12

4 Presentation av intervjuer påx-hemmet 13

4.1 ... balansen mellan det som ligger på och utanför behandlingshemmet... 13

4.2 "Ledighet" och utflykter 14

4.3 ... det är viktigt att man kommer igång med någon sysselsättning och arbete 17

4.4 Eftervårdskontakt 18

4.5 Jag är inte bara sjuk, utan jag är människa också... 19

5 Presentation av intervjuer påy-hemmet 20

5.1 ...att känna sig redo och att man behärskar det... 20

5.2 ...man måste peppa dem för att öka deras självförtroende... 22

5.3 Det är väl att jag kan känna att jag är välkommen... 24

5.4 Det blev en annan relation... 25

5.5 ...att hitta de rätta verktygen att lösa problem med ... 26

6 Analys 27

6.1 Förutsättningar för att flytten från behandlingshemmet blir bra. 27

6.2 Förberedelser inför utflyttning för de olika behandlingshemmen. 28

6.3 Olika typer av stöd vid utflyttningen och tiden efter. 30

6.4 Olika faktorer som krävs för att leva ett drogfritt liv? 32

7 Slutdiskussion 32

Referenser 34

Bilaga 1. Intervjuguide 35

1 Inledning.

1.1 Problemformulering.

Under de två år jag jobbade på behandlingshem för ungdomar med missbruksproblem, träffade jag ungdomar som hade olika sociala problem. Behandlingshemmets uppgift var att tillsammans med klienterna arbeta för att åstadkomma en positiv förändring. Klienterna skulle utvecklas och man ville skapa förutsättningar för att klienterna skulle "platsa i det vanliga samhället". Min erfarenhet av dessa två år är att det svåraste och viktigaste var att skapa förutsättningar för att klientens tid efter behandlingshemsvistelsen skulle bli bra.

I undersökningar kritiserar behandlingshem för den stora skillnad som finns mellan miljön på institutionen och miljön ute i samhället. Behandlingen ger gynnsamma effekter under vistelsen på behandlingshemmet, men risken är stor att människor faller tillbaka till det gamla beteendet igen, när de flyttar ut från behandlingshemmet (Levin, 1998).

Vad krävs för att en människa ska utvecklas och hur arbetar man med detta på behandlingshemmet? När en utveckling och förändring har åstadkommit så är det meningen att personen i fråga ska flytta ut från behandlingshemmet. Vad krävs för att upprätthålla en positiv levnadsstil efter flytten från behandlingshemmet och vilket stöd erbjuder behandlingshemmet?

De två behandlingshem jag undersökt har en målgrupp som har eller har haft en missbruksproblematik. Missbruket är inte det centrala i min undersökning, och det ser olika ut hos mina intervjupersoner, men alla är eller har varit inskrivna på behandlingshem för att där arbeta med att förändra sin situation på något sätt och för att därefter åter flytta ut i samhället.

1.2 Syfte.

Syftet med uppsatsen är att beskriva hur man på behandlingshem kan skapa goda förutsättningar för en lyckad utflyttning och vilket stöd som krävs efter utflyttningen för att upprätthålla en positiv levnadsstil.

1.3 Frågeställningar:

- Vad anser intervjupersonerna är viktigt, när det gäller att skapa förutsättningar för att flytten från behandlingshemmet ska bli bra?
- Vad görs rent praktiskt på behandlingshemmet för att utflyttningen ska bli bra och hur uppfattas denna verksamhet av de som är och/eller har varit inskrivna?
- Vilket stöd anser intervjupersonerna behövs, när man flyttat ut från behandlingshemmet?
- Vilket stöd erbjuder behandlingshemmet efter utflyttningen och hur uppfattas detta stöd?
- Vad anser intervjupersonerna att det krävs för att leva ett drogfritt liv?

1.4 Metod

Mitt projektarbete bygger på sex intervjuer med personal och klienter på två behandlingshem, tre intervjuer har genomförts på respektive behandlingshem. Jag har valt att använda en kvalitativ metod för att beskriva enskilda personers uppfattningar och tolkningar om utflyttning från behandlingshem. Eftersom jag inte använt en kvantitativ metod kan inga slutsatser dras om vilken inställning som generellt råder hos personer som bor eller arbetar på behandlingshem (Bell, 2000).

Tidigare forskning och teoretiska perspektiv knyts till min inhämtade empiri och symbolisk interaktionism används som en utgångspunkt för arbetet. ”Uppfostringsanstalten” (Levin, 1998) och ”Fri från narkotika” (Kristiansen, 2000) är två centrala undersökningar i mitt projektarbete.

1.4.1 Urval.

Undersökningen består av intervjuer med personal och klienter. Lars och Eva är personal. Sara och Erik är inskrivna på behandlingshem. Anna och Per har varit inskrivna på behandlingshem och är nu utskrivna. Både män och kvinnor finns representerade bland intervjupersonerna med avsikt att få flera perspektiv beskrivna i undersökningen. Jag har valt att intervjua klienter som är frivilligt placerade för att därigenom öka sannolikheten att finna personer med en motivation till förändring/utveckling och att de har idéer och funderingar om vad som krävs för att förändras/utvecklas.

Urvalet är styrt genom att föreståndarna på respektive behandlingshem har hänvisat till de intervjupersoner som ställt upp, detta kallar Depoy & Gitlin (1999) för snöbollsurval. Det finns en risk med att låta företrädare för en verksamhet välja intervjupersoner. De har makten att välja ut de som har en ”ovanligt” positiv bild av verksamheten och som det går ”ovanligt” bra för. Syftet med min undersökning är inte att utvärdera verksamheterna så jag valde att gå tillväga på detta sätt.

1.4.2 Intervju

Min intervjuguide består av inledande frågor (se bilaga I, Intervjuguide), som kräver utförliga svar och som följs upp med frågor för att undvika missförstånd. Steinar Kvale (1997) skriver om olika typer av intervjufrågor, t.ex. tolkande- och sonderande frågor och detta har också präglat mina intervjuer.

Den kvalitativa forskningsintervjun är ett samtal mellan människor (Kvale 1997). Det finns faktorer som påverkar dessa samtal, t.ex. vem som utför intervjuerna. Jag har försökt skapa en avslappnad stämning och trygg miljö. Ledande frågor har i stor utsträckning undvikits, för att försöka undvika att påverka svaren, men har ibland använts för att tydliggöra svar, t.ex. menar du att...?

Det är viktigt att förstå att man har egna värderingar som man påverkas av. Jag har försökt distansera mig från mina egna värderingar under intervjusituationen för att minska risken att påverka intervjupersonerna att svara på ett sätt som de tror att jag önskar, vilket Patel & Davidson (1994) kallar intervjuareffekt..

Intervjuerna spelades in på band och skrevs därefter ned ordagrant. De utskrivna intervjuerna skickades till respektive intervjuperson för genomläsning och eventuell redigering, för att undvika missförstånd, men ingen ville göra någon ändring. Intervjuerna lästes igenom och redigerades sedan till skriftspråk. Intervjuerna kommer att knytas till teorier och tidigare forskning där så är möjligt.

Intervjuerna redovisas i uppsatsen bl.a. med hjälp av citat. Intervjupersonernas namn är av etiska skäl fingerade. Jag kan inte garantera intervjupersonernas anonymitet om någon som känner dem läser detta arbete vilket jag informerat mina intervjupersoner om.

Judith Bell (2000) menar att när forskaren har förkunskaper, erfarenheter och intuitiva uppfattningar kring den forskning han/hon utövar finns det en risk för att skevhet uppstår. Detta bör man som forskare vara medveten om och försöka motverka. Gavron, refererad i Tasker (2000), menar att om forskaren är medveten om att det finns risk för skevhet och om man har kontroll över sig själv så kan man minska sådana effekter. Jag har tidigare erfarenhet av att arbeta på behandlingshem och självklart är mina egna värderingar präglade av detta. Detta har jag varit medveten om när jag skrivit detta projektarbete och jag har försökt distansera mig från min förförståelse för att förhindra att undersökningen blir skev. Naturligtvis har mitt projektarbete ändå påverkats av mina värderingar och tidigare erfarenheter t.ex. mina tolkningar, mina intervjufrågor och valet av teoretiska utgångspunkter. Patel & Davidson (1994) skriver om hermeneutik, en vetenskapsteoretisk riktning som framhäver betydelsen av förståelse och inlevelse. Författarna skriver så här:

”Den hermeneutiske forskaren närmar sig forskningsobjektet subjektivt utifrån sin egen förförståelse. Förförståelsen, de tankar, intryck och känslor och den kunskap som forskaren har, är en tillgång och inte ett hinder för att tolka och förstå forskningsobjektet” (Patel & Davidson, 1994, s 26).

1.4.3 Arbetets uppläggning

I nästa kapitel beskrivs mina teoretiska utgångspunkter. Kapitel 3 pekar på forskning som är relevant för mitt arbete. Empirin, intervjuer på x-hemmet, redovisas i kapitel 4, och intervjuer på y-hemmet i kapitel 5. Därefter kommer analysen där jag knyter teorier och tidigare forskning till min empiri. Uppsatsen avslutas med en kortare sammanfattning och diskussion under rubriken slutdiskussion.

2 Teoretiska utgångspunkter.

Symbolisk interaktionism är det teoretiska perspektiv jag valt att ha som utgångspunkt i min analys. Min undersökning ska inte bekräfta teorin, utan teorin ska ses som en utgångspunkt i speglingen av undersökningens resultat. Kapitlet inleds med en kortare redovisning av grundstenarna inom den symboliska interaktionismen och övergår därefter till en kortare diskussion om begreppet identitet, för att avslutas med några forskares tankar kring vad som kan påverka människans sätt att vara.

Teorin har ett syfte att skapa förståelse, inte att förklara skeenden. Trost & Levin, (1996) pekar på viktiga hörnstenar i deras beskrivning av symbolisk interaktionism, definitionen av situationen, att all interaktion är social, att vi interagerar med hjälp av symboler, att människan är aktiv och att vi handlar, beter oss och befinner oss i nuet.

2.1 Definitionen av situationen.

Thomas och Znaniecki, refererad i Trost & Levin (1996), skriver om att människor definierar situationer och att detta påverkar hennes beteende. "If men define situations as real, they are real in their consequences" (Trost & Levin, 1996, s.11), om jag t.ex. känner att min bror är arg på mig (min definition) så kommer detta att påverka hur jag bemöter honom. Hur en människa definierar en situation påverkas av olika faktorer, t.ex. vilka personer man interagerar med, hur man mår och vilket väder det är. En person kan omdefiniera en situation när t.ex. omgivningens reaktion inte stämmer överens med personens definition. En person kan också omdefiniera en situation utifrån hans/hennes välbefinnande. Situationen upplevs inte på samma sätt om man mår bra jämfört med om man mår dåligt.

2.2 Social interaktion med hjälp av symboler.

Språket är viktigt för vårt umgänge med andra och för hur vi tänker. Vi interagerar med varandra med hjälp av språk, verbalt, men även med vårt kroppsspråk och när vi tänker så interagerar vi med oss själva. När orden och gesternas innehåll och mening stämmer överens för människor så blir de symboler. Dessa symboler hjälper människor att förstå varandra och ju mer nyanserat språk man har desto lättare har man för att tänka i sin interaktion med sig själv (Trost & Levin, 1996).

2.3 Människan är aktiv och vi befinner oss i nuet.

Det är viktigt att poängtera att man inte beskriver en människa genom att titta på hans/hennes egenskaper, t.ex. Kent är en missbrukare. Använder man sig av symbolisk interaktionism som utgångspunkt uttrycker man istället att Kent missbrukar, "människan *är* inte, människan *gör*" (Trost & Levin, 1996, s 17). Människor har förmåga att förändras och lever i en ständigt pågående förändringsprocess. Mead delar in jaget (the self) i två delar, "me" (människans minne) och "I" (människan handlande, beteende). "Me" bromsar och styr vårt "I" och när "I" är sagt eller gjort så lagras det i "me" (Trost & Levin, 1996).

Vad krävs när man ska försöka förstå hur en människa kommer att agera?

”...genom att observera och analysera vad som skett, och i synnerhet vilka *förändringar* i processen som skett, så kan man lättare och säkrare förutse de närmast kommande skeendena” (Trost & Levin, 1996, s 19)

Vi handlar i nuet och direkt efter det att vi har handlat så är dessa handlingar dåtid. Det vi gör i nuet påverkas av vad vi har gjort tidigare, både på ett medvetet och omedvetet plan. Genom att lyfta fram skeenden som har hänt ökar vi förståelsen för skeenden i nuet. Ett exempel på detta är när polisen rekonstruerar en situation, för att ett vittne på ett lättare sätt ska kunna komma ihåg vad som hände på brottsplatsen vid brottsfallet (Levin & Trost, 1996).

2.4 Identitet.

Alla människor påverkas på något sätt av sin omgivning, som i sin tur påverkas av samhällets norm- och regelsystem. Människans identitet växer fram ur förhållandet mellan individ och samhälle (Berger & Luckmann, 1998) och individens identitetsuppfattning består av individens bild av sig själv idag, bilden av den egna livshistorien och bilden av sig själv i framtiden.

En individs identitet påverkar hur han/hon väljer att handla. Kristiansen (2000) skriver om diskontinuerliga handlingar, vilket innebär att en människa handlar mot sin identitet. När de diskontinuerliga handlingarna blir kontinuerliga har människans identitet förändrats. Inom missbruksvården arbetar man ofta med att försöka ändra individers identitet och Hilde (2000) uttrycker det så här:

”Genom deltagandet och inlemmandet i behandlingsmodellens meningssamfund får klienten tillgång till förklaringar till varför missbruket uppstått, samtidigt tillhandahålls även olika lösningar på missbruksproblematiken. Dessa förklaringar och lösningar är i sin tur kopplade till specifika identiteter” (Hilde, 2000, s 88).

2.5 Tankar kring vad som påverkar människans beteende.

Johnsson (2000) skriver om sociala band, vilket innebär individers nära relationer t.ex. till familjen, kompisar, arbetskolleger och mer distanserade relationer t.ex. olika typer av professionella kontakter. De sociala banden har effekter på vårt handlande

och vårt emotionella liv. Våra erfarenheter av sociala band utgör grunden för den självbild och självkänsla vi har.

En person som använder narkotika påverkas t.ex. av samhällets restriktiva narkotikapolitik och bemötandet från omgivningen. Detta påverkar personens tänkande och beteende. Samhället har föreställningar om t.ex. vilken klass man tillhör, vilket kön man har och vad man arbetar med och detta påverkar människors sätt att betrakta sig själv och andra (Kristiansen, 2000). Så här skriver Goldberg (2000) om arbetets betydelse.

”I egna och andras ögon är man till stor del det man arbetar med. Men om man inte har något jobb, vad är man då? Det ligger nära till hands att svara – en paria, en lodis, en knarkare, eller kanske ännu värre ingenting” (Goldberg, 2000, s 203).

Melin & Näsholm (1998) skriver att de flesta människor vill känna tillhörighet med andra och hitta sin position i samhället. En förklaring till att en person väljer att använda narkotika och söker sig till missbrukarkretsar, kan vara att personen ifråga saknar en identitet. Det är bättre att ha en missbruksidentitet än att inte ha någon identitet alls.

3 Forskning om behandling och vad som krävs för att bli drogfri.

3.1 Forskning om behandling.

Det finns undersökningar som visar att behandlingshem har svårt att uppnå sina syften med vården. Levin (1997) skriver om svårigheten för ungdomar att flytta ut från Råby, ett statligt ägt behandlingshem för ungdomar. Författaren pekar på skillnaden mellan miljön på institutionen och miljön ute i samhället och att behandlingen ger gynnsamma effekter under behandlingshemsvistelsen, men att det finns en stor risk att ungdomarna faller tillbaka till gamla beteenden, när de sedan flyttar ut. Kristiansen (2000) drar slutsatsen, utifrån behandlingsforskning, att en stor del av missbrukarvården har svårt att uppfylla sina syften med att klienterna, efter avslutad behandling, ska leva ett drogfritt och socialt integrerat liv.

Smith & Stern, refererad i Levin (1998), skriver om framgångsrika program som under senare år vuxit fram i USA, där insatser sätts in i den unges hemmiljö och fokuserar på olika sociala sammanhang t.ex. skola och familj. Programmen försöker

påverka faktorer som gör att ungdomarna distanserar sig från kriminella ungdomar och börjar närma sig problemfria ungdomar.

3.2 Forskning om vad som krävs för att bli drogfri.

Missbruk leder vanligtvis till negativa sociala, ekonomiska, psykiska och/eller fysiska konsekvenser för människor och detta är en vanlig förklaringsmodell till varför människor slutar att missbruka. Brill et al., refererad i Kristiansen (2000), använder sig av begreppet "the rock bottom", som innebär att när en människa känner att hans/hennes situation nått ett bottenläge leder det till att personen känner ett behov av att förändra sin livssituation.

En del förändringar i livet kan leda till att man slutar missbruka narkotika. Att få drogfria vänner, att inleda ett förhållande med en person som är drogfri och att få ett arbete eller påbörja en utbildning är exempel på sådana förändringar. Många före detta missbrukare kan dock inte ange några specifika orsaker till att man har slutat missbruka. En del missbrukare menar att de inte upplevde några extrema problem med missbruket, men att de ändå successivt lämnade det bakom sig (Kristiansen, 2000).

Kristiansen (2000) beskriver i sin undersökning människor som tagit sig ur ett missbruk och som idag lever ett socialt integrerat liv. Att förändra ett beteende t.ex. att sluta missbruka, kräver förändringar på olika plan. Han menar att det är komplicerat att lämna ett missbrukarliv bakom sig. Om en person ska kunna bli fri från ett narkotikamissbruk krävs fem saker:

1. En förändring när det gäller uppfattningen om droger och missbrukarlivet.
2. En förändring som innebär att man minskar eller helt slutar att använda droger.
3. Ett uppbrott från missbrukarlivet – det finns problem att ha kontakt med andra missbrukare.
4. Ett kontaktnät som stödjer missbrukarens strävan att förändras.
5. En etablerad position i det drogfria livet. Det är viktigt att bryta gamla mönster och skapa nya t.ex. att utbilda sig, börjar arbeta eller skaffa sig fritidssysselsättningar.

4 Presentation av intervjuer på x-hemmet.

X-hemmet är ett behandlingshem och med ett holistiskt synsätt i arbetet. Klienterna är män och kvinnor över 18 år. Det finns plats för åtta placeringar samtidigt på behandlingshemmet. Lars, som jag har intervjuat, är behandlingsansvarig och har flexibel arbetstid, han menar att tillgången på personal är god. Behandlingsassistenterna arbetar 40 timmar i veckan och deras arbetstid är schemalagd.

Jag har intervjuat tre personer på x-hemmet: Anna, Erik och Lars. Anna, 28 år, har varit utskriven från x-hemmet sedan två år tillbaka. Erik, 23 år, är inskriven sedan snart nio månader och Lars, 43 år, har jobbat på x-hemmet i drygt fem år. På x-hemmet kallas de inskrivna för klienter.

4.1 ”... balansen mellan det som ligger på och utanför behandlingshemmet...”

Vad anser mina intervjupersoner är viktigt, när det gäller att skapa förutsättningar till att flytten från behandlingshemmet blir bra.

Oftast placerar socialtjänsten klienterna på x-hemmet. De finansierar placeringen och avgör därmed hur länge de ska betala för denna. Lars tycker det är viktigt att socialsekreteraren får kunskap om vad som händer och att man etablerar ett nära samarbete. Han menar också att tidsaspekten är viktig, eftersom den ger ramarna för arbetet och påverkar kvalité och effektivitet.

”Det är viktigt att socialsekreteraren känner klienten och ett nära samarbete med socialtjänsten, brukar skapa förutsättningar till att placeringen blir bra.[...] Tiden är också viktig som en ram att hålla sig inom, nu ska jag åstadkomma det här och det här under den här tiden” (Lars).

Lars förklarar x-hemmets processtänkande och vikten av balansen mellan det som ligger på och utanför behandlingshemmet. Han menar att situationen och individen avgör hur arbetet kommer att läggas upp.

”Att bygga en trygghet här på behandlingshemmet först och sedan successivt sticka näsan utanför institutionen.[...]Måttstocken blir ju det som händer på behandlingshemmet, hur det framskrider avgör ju när nästa steg kommer och hur det ska se ut” (Lars).

Det är viktigt att det finns en motivation och vilja till att förändras och utvecklas. Anna beskriver den initiala svårigheten med att stanna kvar på stället, då hennes drog-sug var stort. Skälet till att hon stannade var att hon var motiverad och visste vad det innebar att vara drogfri. Hon hade varit drogfri under en period och då skapat ett ”sunt kontaktnät”, som hon dock tog avstånd från när hon började missbruka igen.

Erik blev motiverad att sluta missbruka när han fick en dotter och beskriver hur hans skamkänslor växte. Han beskriver vikten av att kunna känna hur det är att vara drogfri men till skillnad från Anna hade han inga erfarenheter av att vara drogfri.

”Det gäller ju att ha lång drogfri tid i bagaget, när man kommer hem. Ju längre tid det var sedan man tog droger sist, desto mer distans har man till det, och desto svårare är det att plocka upp droger igen.[...]Man kan känna sig beredd för att det har gått bra under en period nu, men jag rökte heroin första gången när jag var 14 och jag är 23 år idag, alltså har jag hållit på med heroin i 9 år och jag började röka hasch ännu tidigare” (Erik).

Erik berättar att hans inställning till droger är klar. Han vill bli drogfri, men berättar att han ännu inte kommit speciellt långt när det gäller inställningen till annat som finns i missbrukarens omgivning t.ex. kriminalitet. Erik menar att det är viktigt att arbeta med denna inställning för att ”passa in” i samhället och vill inte att hans dotter ska ”ärva” hans värderingar.

4.2 ”Ledighet” och utflykter.

Vad görs rent praktiskt på behandlingshemmet för att utflytningen ska bli bra och hur uppfattas denna verksamhet av de som är och/eller har varit inskrivna?

De flesta som kommer till x-hemmet flyttar tillbaka till sina hemkommuner efter vistelsen på behandlingshemmet, vilket Lars tycker är bra.

”[...] Det blir mindre flykt från själva problemet och de som placeras här, får ta itu med det som är problemet hemma och det är ju det som är det faktiska problemet.[...]Det är viktigt att man riktar ljuset dit problemet hör hemma, alltså där man har missbrukat rent geografiskt” (Lars).

X-hemmet arbetar processinriktat, se ovan, och Lars påpekar vikten av att klienterna redan tidigt kommer i kontakt med miljöer utanför behandlingshemmet. För att uppnå

målet med miljöombyte och för att utföra praktiska saker t.ex. köpa cigaretter, görs två resor i veckan till v-stad. Dessutom åker man till n-stad en gång i veckan för att besöka badhuset, äta gemensam lunch och sedan avsluta med att uträtta ärenden i staden. Anna tycker att resorna är mysiga, men för Erik fyller de inte någon funktion, vilket han uttrycker så här:

”Själva idén är liksom god, men jag tycker det är jobbigt att åka i grupp. Jag känner mig som en Mallorcaturist, när man vallar runt, då stannar jag hemma istället” (Erik).

Klienterna ska i de flesta fall flytta tillbaka till sin hemkommun (se ovan). Lars berättar hur klienterna till en början vid besöken i hemkommunen får relativt mycket stöd för att sedan stegvis få mer frihet.

”Oftast åker klienten hem redan första månaden, till sin lägenhet eller sin hemkommun, med mig. När det gäller väldigt långa avstånd, blir det inte så ofta att jag följer med. Man åker upp några timmar och känner in och jag är med hela tiden, första gången. Om allting fungerar med de kollektiva resorna och den första hemresan, så finns det en öppenhet i diskussionen. Nästa gång man åker hem kan man göra detta på egen hand ett par timmar, detta inträffar oftast när klienten är inne på sin andra månad och går det bra även denna gång så utökas det i ganska rask takt” (Lars).

Anna berättar om sin första ledighet, som var misslyckad, men ledde till att hon lugnade ner sig. Eriks två första ledigheter var lyckade och ledde till att friheten och ansvaret ökade. Han kallar sina ledigheter för permissioner.

”Den gången var jag inte redo att åka hem, jag var inte klar i huvudet, jag hade mycket drogtankar och drogsug och jag tog återfall. Det dröjde två månader innan jag åkte hem igen, efter det tillfället” (Anna).

”Jag skötte de två första permisarna och på den tredje fick jag åka, till x-landskapet, på en längre permission till mormor och morfar och fiskade” (Erik).

Lars säger att ju kortare tid det är kvar tills att en klient ska flytta ut, desto mer tid spenderar han/hon hemma och i slutet så brukar Lars ha terapi i klientens hem. Anna berättar om att hennes utflyttning var otydlig, men när flytten blev definitiv så väcktes känslor hos henne.

”Jag hade min plats kvar på x-hemmet under lång tid och jag var hemma mycket i slutet, så att när min plats försvann, alltså mitt rum, var det egentligen ingen större förändring i mitt liv, men det kändes ändå jobbigt för att det var en trygghet som försvann” (Anna).

På x-hemmet har man individuella samtal, för att bearbeta obehagliga känslor som t.ex. kan uppstå under någon utflykt eller ledighet. De individuella samtalen kan kombineras med bildterapi när klienter har svårt att uttrycka sig i ord. Erik känner ett stort stöd när han är på ledighet.

”När man är på permission säger de, ring bara ring är det något besvär..., och då menar de inte bara besvär med droger, utan det kan vara att man av någon anledning är ur balans. Så jag vet att jag har den möjligheten att kunna ringa, om det är något som är besvärligt.[...]Då känner jag att jag kan komma i kontakt med någon snabbt, för jag har ju inga kompisar som skulle diskutera med mig på ett juste sätt” (Erik).

Redovisningen av verksamheten har så här långt till stor del handlat om vad som görs utanför behandlingshemmet, men vad gör man på x-hemmet? Anna säger att det inte hände så mycket på x-hemmet, vilket hon tyckte både var positivt och negativt.

”På x-hemmet spelade jag mest kort, tittade på video och sedan var jag ute och arbetade, sedan åt man lunch och sedan hände det inte så mycket mer.[...]Det har varit jättebra för mig, ibland tyckte jag att det var jobbigt och frustrerande att bara sitta, men jag fick tid att komma till freds med mig själv och acceptera den jag är” (Anna)

Både Anna och Per berättar om behandlingsassistenter som varit betydelsefulla för dem. Anna berättar om en behandlingsassistent som stod för det ”normala” och Erik tycker det är lärorikt att diskutera med Lars. Då erbjuds han möjligheter att arbeta med sin inställning, vilket han, enligt ovan, tycker är viktigt.

”Det fanns en behandlingsassistent där som skötte stället som jag gick med ibland, han har på något sätt stått för det normala, alltså har man ett hem så finns det faktiskt saker att göra och man kan inte bara sitta och reflektera över sitt liv hela tiden” (Anna).

”Lars och jag har bollat med argument och om man kan se hållbara argument och det liksom inte bara är, du får inte göra det helt enkelt, det är bättre att lägga fram det jag tror inte det är bra för att..., för att..., för att..., inga pekfinger alltså” (Erik).

4.3 ...det är viktigt att man kommer igång med någon sysselsättning och arbete.

Vilket stöd anser mina intervjupersoner behövs, när man flyttat ut från behandlingshemmet?

”Det är viktigt att man kommer igång med någon sysselsättning och arbete, sedan när man kommer hem och så vet man ju att det blir fotbollsträning två gånger i veckan” (Erik).

Både Erik och Anna betonar vikten av att ha sysselsättning, när man flyttar ut från behandlingshemmet, men de tycker att det är viktigt att tänka på vilken slags sysselsättning som kan komma ifråga. Anna ville t.ex. inte bli ”instoppad” i något projekt, där aktiva narkomaner gick.

” Jag ville inte flytta hem utan att ha någonting att göra, så jag blev inskriven på ett projekt, Vägvisaren. Det är ett projekt för människor som går på socialbidrag. Jag sa till min socialsekreterare att jag inte tänker bli instoppad på någon arbetsmarknadsåtgärd, där många aktiva narkomaner går, för det skulle jag inte klara. Vägvisaren hjälper till med att söka skolor, jobb, praktik, de håller i föreläsningar och gör olika aktiviteter och har nutidsorientering” (Anna).

Erik, som har sin flytt framför sig, är tveksam till att börja arbeta på vissa arbetsplatser. Han har arbetat inom restaurangbranschen tidigare. Där är tillgången till droger stor och därför finns det en risk att falla tillbaka i missbruk igen om man börjar arbeta på en sådan arbetsplats.

Intervjupersonerna anser alltså att det är viktigt att undvika kontakt med missbrukare och miljöer där det finns tillgång till droger. Erik beskriver sina tankar om det närområde han ska flytta till och hur han vill försöka undvika de miljöer han vistades i under sitt missbruk. Inte bara för att minska risken att falla tillbaka i ett missbruk, han vill också slippa höra omgivningens förutfattade meningar.

”Just i närområdet där jag bor finns det inte en människa som känner mig, så grannarna ser ju inte mig som narkoman. Det är inte bara jag utan hela min släkt och min familj, som bor där jag bodde innan, vilket innebär att på permissioner och sedan då när jag flyttar hem så kan jag inte åka ut och hälsa på min släkt. Det är för stor risktagning, jag känner ju bara människor som drar med sig problem där ute. Människor har förutfattade meningar. Det spelar ingen roll om jag sköter mig i flera år, de kommer ändå att döma mig, bara de hör mitt efternamn. Det blir ju att de får komma och hälsa på mig” (Erik).

Det är viktigt att söka sig till nya grupper och få stöd från andra. Erik önskar att få en kontaktperson som han kan umgås med när han flyttar hem, ”jag behöver människor som jag kan bolla med och som kan ge bra förslag till lösningar på problem” (Erik). Anna berättar om att NA (Anonyma Narkomaner) har fyllt en viktig funktion för henne.

”Det är min livlina idag, NA är det som alltid kommer att finnas kvar i mitt liv, där finns människor som förstår och kan stödja mig. Jag tror inte att jag hade klarat utflyttningen utan dem” (Anna).

Kontakten mellan x-hemmet och klienten får inte brytas när klienten ska flytta från behandlingshemmet. Lars berättar hur viktigt det är att x-hemmet upprättar ett avtal med hemkommunen, dels för att det ska finnas ett ekonomiskt underlag för stödet från x-hemmet och dels för att klienterna ska känna att de kan ta kontakt med behandlingshemmet. Erik vill ha stöd från x-hemmet, när han flyttar till eget. Han vill känna sig välkommen till x-hemmet, när det blir jobbigt och han tycker det är viktigt att ha kvar samtalskontakten med Lars.

4.4 Eftervårdskontakt.

Vilket stöd erbjuder behandlingshemmet till dem som flyttat ut och hur uppfattas detta stöd?

Lars berättar att x-hemmet erbjuder en eftervårdskontakt och att omfattningen utgår från klientens behov. Opiatmissbrukare kräver t.ex. ofta längre tid än andra. Stödet, som består av terapi (samtalskontakt), är viktigt på grund av att det erbjuder klienten möjligheter att lösa uppkomna problem så som de löstes på x-hemmet, istället för att ta till ”gamla lösningar”, t.ex. att börja missbruka. Även eftervårdsstödet kan ses som en process, där samtalskontakten är omfattande i samband med utflyttningen och tiden strax efter, för att därefter stegvis minskas.

Anna berättar att hon fortfarande har kontakt med Lars. Hon tycker att denna kontakt är ett bra komplement till NA.

”Jag har ju fortfarande regelbunden kontakt med Lars, det sägs på ett annorlunda sätt från honom vilket gör att, det jag inte förstår på NA förstår jag när han säger det och tvärtom” (Anna).

Denna kontakt är beroende av hur länge Annas socialsekreterare är beredd att betala terapikostnaden och Anna känner en rädsla för detta, men hoppas på att kontakten mellan henne och Lars ändå kommer att finnas kvar.

”...idag är det ju hans jobb och när socialtjänsten slutar att betala så är det inte det längre.[...]Jag kommer kanske hålla kontakten med honom ändå”(Anna).

4.5 Jag är inte bara sjuk, utan jag är människa också..

Vad anser mina intervjupersoner om vad som krävs för att leva ett drogfritt liv?

Första gången Anna blev placerad på ett behandlingshem, inte x-hemmet, började hon förstå att det var möjligt att bli fri från narkotika. Det är viktigt att se andra människor som har slutat missbruka, det gör att man får hopp och en tro, ”med tro kan man förflytta berg” (Anna). Om man har tro och hopp så är det lättare att motivera sig själv. Erik menar att man måste se fördelar med att vara drogfri och det kan leda till att man blir motiverad. Han berättar hur han planerade att vara drogfri när hans dotter skulle födas, vilket han lyckades med.

”Det har ju blivit mycket jobbigare sedan jag fått barn att missbruka. Det är ju en skam i det, som jag inte haft innan. Jag höll mig drogfri på min dotters förlossning. Jag är glad över att jag lyckades hålla mig drogfri, det är ju så mycket upplevelser som man inte vill ska vara något grumligt. Det är kul att jag har klara minnen från förlossningen” (Erik).

Ett missbruk av narkotika har många negativa effekter och både Anna och Erik kan se detta och är trötta på att använda droger. Anna berättar om svårigheten att motivera sig själv att ta avstånd från droger, när man mår dåligt. Det är viktigt att försöka tänka klart så att man hela tiden kan se de negativa effekterna som drogerna framkallar och det är också viktigt att man arbetar med de bitar som känns jobbiga, för att må så bra som möjligt. Erik och Anna poängterar vikten av att ha människor omkring sig som är betydelsefulla och som kan påverka att de mår bättre.

Att ha sysselsättning skapar förutsättning för att hålla sig drogfri. Anna går på NAMöten, och arbetar som behandlingsassistent. Erik spelar fotboll och har en önskan om att arbeta med människor när han flyttar hem. Erik berättar att han måste arbeta med sin inställning, bl.a. när det gäller vilka människor han ska ta kontakt med.

”Det är väl egentligen att man ska lära känna mer reko människor, som man tycker är roliga och som man får något ut av, eller har något gemensamt intresse med” (Erik).

Annas syn på sig själv har förändrats den senaste perioden.

”På tolvstegsbehandlingen fick jag höra att jag var en sjuk människa, men nu märker jag att jag inte bara är sjuk utan jag är människa också. Det finns bitar i min identitet som förändrats” (Anna).

5 Presentation av intervjuer på y-hemmet.

Y-hemmet är ett behandlingshem som arbetar miljöterapeutiskt. Vid inskrivningen är ungdomarna 14-20 år och det finns plats för 12 ungdomar samtidigt. De flesta ungdomar som kommer till y-hemmet har en missbruksproblematik. Personal och elever bor och lever tillsammans. Personalen (medlevarna) arbetar sex veckor som sedan följs av två veckors ledighet i ett rullande schema.

På y-hemmet har jag intervjuat: Eva, Sara och Per. Eva är 55 år och har varit föreståndare på y-hemmet sedan verksamheten startades för drygt sju år sedan. Sara är 21 år och är inskriven på y-hemmet och har varit där i ungefär fem år. Per som är 21 år har varit utskriven från y-hemmet i två år. Jag kommer att använda mig av ordet elev då jag benämner de inskrivna på y-hemmet.

5.1 ...att känna sig redo och att man behärskar det...

Vad anser mina intervjupersoner är viktigt, när det gäller att skapa förutsättningar till att flytten från behandlingshemmet blir bra.

Eva beskriver att det förberedande arbetet för flytten från behandlingshemmet inleds redan vid ankomsten utifrån hur elevens situation ser ut då. Hur relationen till eleven utvecklas avgör hur planeringen och genomförandet av utflyttningen kommer att se ut och beskriver därmed att man arbetar på olika sätt med olika elever.

”På något sätt tycker jag att man förbereder sig för en utflytt när eleven är ny. Får man en bra relation till eleven så är det lättare med utflyttningen. De som är 14 år när de kommer hit, går kanske klart grundskolan och ett år på gymnasiet, sedan flyttar de hem till sin familj, då är det viktigt att jobba med familjen så att det funkar när de kommer hem. Det finns de som är 18 år när de kommer hit och har

gått i grundskolan och har ett missbruk, då får man tänka på hur det ska se ut för den personen. Det är svårt att beskriva hur problemet ser ut när de kommer och därmed också hur utslussningen ska se ut” (Eva).

Eva pekar på två viktiga områden. Det ena är att lära sig att sköta sin ekonomi, att hushålla med de medel som är tillgängliga och därmed inte skuldsätta sig. Det andra är att arbeta med attityder för att inte stöta sig med omgivningen.

Det är viktigt att känna sig trygg i den miljö man befinner sig i. Per berättar om sin socialsekreterare som ställt upp och gett honom tid, vilket skapade goda förutsättningar för att utflyttningen skulle bli bra. Han anser att man måste vara öppen mot människor i sin omgivning och verkligen lyssna på dem, för att ta till sig saker och utvecklas.

Per berättar hur viktigt det är att lära sig att ta kontakt med andra människor, inte bara relationer med kompisar utan också för att skapa sysselsättning.

”Det är inte bara viktigt att kunna ta kontakt när det gäller kompisar utan det är viktigt att kunna ta kontakt med arbetsgivare och arbetskamrater och allt möjligt” (Per).

Sara betonar också vikten av att ha en sysselsättning och kontakt med personer utanför y-hemmet. Hon berättar om sina planer att slutföra en utbildning. ”I skolan lär man sig inte bara saker, utan man träffar också andra människor” (Sara).

När Sara kom till y-hemmet var hon inåtvänd och mådde dåligt, vilket yttrade sig i att hon bland annat drack mycket alkohol och att hon skar sig själv. Sara anser att det är viktigt att bearbeta de faktorer som gör att man mår dåligt.

Per tycker också det är viktigt att arbeta med sina aggressioner och förbättra sitt självförtroende, men han menar att det inte räcker med att arbeta med sitt inre. Man måste också få rutiner, så att man hinner med alla vardagssysslor. Han tycker det är viktigt att man har en provlägenhet under tiden man vistas på behandlingshemmet, så att man inser vad som krävs när man sedan definitivt flyttar ut. ”Det är viktigt att man känner sig redo och att man känner att man behärskar det” (Per).

5.2 ...man måste peppa dem för att öka deras självförtroende...

Vad görs rent praktiskt på behandlingshemmet för att utflyttningen ska bli bra och hur uppfattas denna verksamhet av de som är och/eller har varit inskrivna?

På y-hemmet bor medlevare (personal) och elever tillsammans, vilket skapar förutsättningar för att skapa nära relationer och många tillfällen att arbeta med elevernas attityder. Det är viktigt att medlevarna uppträder som förebilder.

”Man levde med varandra 24-timmar om dygnet både elever och personal. Man kunde ju inte gilla alla och ibland kunde det vara svårt att respektera varandra. Det fanns gott om situationer i vardagen då man diskuterade detta” (Per).

”Det ges många tillfällen, där man får anledning till att prata om hur det ska vara och sen får man leva efter det själv också” (Eva).

Arbetet genomförs i olika arbetslag, t.ex. ett som lagar mat i veckorna, vilket gör att man lär känna varandra, samtidigt som man lär sig utföra olika praktiska göromål. Per tycker att han lärt sig mycket i arbetslagen. Sara var med i arbetslagen när hon kom till y-hemmet, men när hon började i skolan så upphörde detta.

”...när man kom hit, då jobbade man ju lite i arbetslagen, men sedan nu så när jag är i skolan, så ställer de inte så höga krav och man är ju inte med i arbetslag och sådant. Om man inte hade fått lära sig något hemifrån och flyttat ut nu, då hade jag nog känt att ja nu vet jag inte mycket, men man har väl rätt bra grunder ändå, så det känns inte som att något står och faller” (Sara).

På kvällar och helger genomför man aktiviteter, där lär man sig att samspela och ta kontakt med människor utanför behandlingshemmet. Så här berättar Per om hur träningen kunde se ut t.ex. på badhuset.

”Man var ute, t.ex. på badhuset, tillsammans med personal och andra elever och när vi kom fram till receptionen så kunde t.ex. en personal lämna över frågan om hur många vi är, det var liksom en inkörsport, bara en sådan grej. Jag vet inte om det var planerat, men man blev manad att ta kontakt” (Per).

Både Per och Sara menar att de har fått större kunskap om hur man tar kontakt med andra. De berättar hur de har tagit kontakt med människor när de gått i skolan och det uttrycker Per så här: ”Det kändes inte som att det var samma person som sprang omkring och hejade på alla i klassen om man jämför med hur jag varit innan” (Per).

För att ta kontakt med andra människor så krävs det att man har ett bra självförtroende och att man mår bra. Eva berättar att man hela tiden måste stödja elever i det de gör, så att de börjar tro på sig själva. Externa psykologer deltar i arbetet och både Per och Sara poängterar psykologens betydelse för dem. Han hjälpte dem att hitta förklaringar på varför de mår dåligt, vilket har underlättat för dem att ta itu med olika problem.

”Om man tittar på de stora bitarna, som gjorde att jag hade så mycket problem och som gjorde att jag mår dåligt, det har jag gått igenom med min psykolog. Först har vi gått igenom om gamla minnen, sedan har vi efterhand jobbat med de problem som uppstår idag, som kanske har med det, som hände mig när jag var liten, att göra. Det kommer väl aldrig försvinna, men det kommer inte att vara lika jobbigt” (Sara).

Eva berättar att de flesta eleverna får en kontaktperson som inte bor på y-hemmet. Kontaktpersonen ska framför allt stödja eleverna när de blir utskrivna, men det är viktigt att eleven bygger upp en relation till kontaktpersonen redan under tiden han/hon är inskriven, för att det ska finnas en fungerande relation när utflyttningen sker.

Till skillnad från intervjupersonerna på x-hemmet nämner intervjupersonerna på y-hemmet vikten av att lära sig utföra praktiska sysslor, att laga mat, att tvätta kläder och att ha hand om sin ekonomi. Eva berättar att eleverna får en ”fickpeng”, som de får spendera men de får också en inblick i vad allting kostar, t.ex. en hemförsäkring, även om dem inte är med och betalar. Sara säger att hon är bortskämd och van vid att röra sig med mycket pengar. Hon känner att hon saknar ansvar och får för mycket stöd med att betala saker. Sara känner att hon är dåligt insatt i den ekonomiska biten och att hon antagligen kommer få en chock när hon flyttar ut från behandlingshemmet. Per fick bo i en provlägenhet i v-stad och detta hjälpte honom att bli medveten om vad som krävdes av honom rent praktiskt.

”Bara en sådan grej att få tiden att räcka till eller att förstå hur svårt det är att få en bra tvättid. Det var småsaker som man inte hade räknat med. Jag hade ju dåligt med rutin på saker och ting, allt tog lång tid och tiden räckte inte till” (Per).

På y-hemmet har eleverna eget rum, som de ansvarar för och i arbetslagen får man utföra praktiska uppgifter. Eleverna får fickpeng och vara med och betala. Intervjupersonerna menar ändå att det är svårt att begripa vad som väntar utanför y-hemmet.

Per tycker att det bör vara ett krav att bo i en provlägenhet innan man definitivt flyttar ut från behandlingshemmet.

5.3 Det är väl att jag kan känna att jag är välkommen...

Vilket stöd anser mina intervjupersoner behövs, när man flyttat ut från behandlingshemmet?

Sara kan se fördelar med att flytta från y-hemmet. Hon har inte så mycket gemensamt med de andra och vet inte vad hon mer kan göra för att förbereda sig, men visar samtidigt en rädsla inför utflyttningen.

” Jo jag känner mig väl rätt säker. Det är klart, jag är nog lite nervös ändå, man tänker, vad händer om allting går åt skogen, man har ju alltid haft en trygghet, men nu kommer det ju inte att vara riktigt så. Jag vet inte vad jag skulle göra för att känna mig mer förberedd än vad jag gör nu, nej jag känner mig förberedd. Jag är lite rädd för hur det ska gå med mina känslor, och det där med att laga mat. Jag har aldrig lagat maten själv i hela mitt liv, men det känns som att jag måste få prova på hur det känns. Ja det känns väldigt nervöst, en skräckfylld förtjusar” (Sara).

Sara tror det kommer att bli svårt med den praktiska biten, t.ex. matlagning och ekonomin. Hon är orolig över vad som händer om något går fel. Det är alltså viktigt att omgivningen stödjer Sara när det gäller den praktiska biten.

Förutom att få stöd när det gäller den praktiska biten, tycker Sara att det är viktigt att känna sig välkommen till y-hemmet.

”Det är väl att jag kan känna att jag är välkommen och att jag kan känna att jag kan följa med på resor.[...]När jag bor här så känner jag ju att om jag ringer och t.ex. vill bli hämtad från skolan, så är det inte något problem för de utan, ja det ordnar vi. Kanske gå på bio ibland och så där” (Sara).

Eva tycker det är viktigt att ta reda på vad som händer med eleven när de flyttar ut från y-hemmet, t.ex. att någon har kontakt med elevens skola. Det är bra att eleverna kommer till y-hemmet på helger och lov.

”Det måste finnas någon som har kontakt med skolan så att man vet vad som händer, om det t.ex. går dåligt. Det är ofta kontaktpersonen som har kontakt med skolan, men ibland kan det vara någon härifrån som håller i kontakten, om någon

elev inte vill ha kontaktperson. Man måste vara med hela tiden, det går inte bara och känna ”buff” nu tar det slut.[...]Det är viktigt att försöka se till att de kommer hit på helger, man kan ofta bryta ett dåligt mönster om man ser till att de kommer” (Eva).

Eva menar att det är svårt för alla, även medlevare, att flytta ut från kollektivet, då man vänjer sig vid att ha många människor omkring sig. När man flyttar från y-hemmet är det många som känner sig ensamma och det är viktigt att elevernas socialsekreterare är medvetna om detta. ”Det behövs ju pengar, att få hemkommunen att förstå att det är viktigt med utslussning och att det är då eleverna behöver all stöttning i världen” (Eva).

En del elever går i terapi på y-hemmet och det är viktigt att denna kontakt inte bryts, när eleven flyttar ut. Ibland kan eleverna bli tvungna att byta psykolog, men Eva poängterar att det är viktigt för eleven att gå färdigt terapin om den är påbörjad. Eva tycker det är svårt att säga vilket stöd som krävs, eftersom det är helt beroende av vilken elev det handlar om och vart eleven ska flytta.

5.4 Det blev en annan relation...

Vilket stöd erbjuder behandlingshemmet till dem som flyttat ut och hur uppfattas detta stöd?

De flesta elever som bott på y-hemmet har en kontaktperson, som ska stödja eleverna efter utflyttningen och de som inte har detta har kontakt med någon som är kopplad till y-hemmet. Eva säger att y-hemmet har kontakt med alla elever som har slutfört en behandling och även om de inte är inskrivna så ställer y-hemmet upp.

”Har man en bra relation med en elev när eleven bor här, så har man det även när de ska flytta ut, det är så en utslussning ska funka, att man är ärliga mot varandra. Jag har kontakt med alla som har fullföljt en utslussning. Jag känner ett ansvar gentemot den människa som har fått ett förtroende för mig, de kan man ju inte bara svika, det kan man ju inte göra, hur skulle det se ut?” (Eva)

Eva berättar att hon har samtal med en kvinnlig elev som varit utskrivna sedan två år tillbaka och som det går dåligt för nu. Samtidigt är Eva medveten om att det finns en risk att man missar och glömmer bort en del elever.

”Vi pratar med varandra och så pratar jag lite med hennes mamma. Jag tar urinprov på henne och är hon drogfri så får hon komma och hälsa på och följa med oss på olika aktiviteter.[...]Självklart finns det en risk att man glömmer, men man gör ju sitt bästa. Jag tror att vi kan missa, det vet man ju att man gör. Man märker det och då måste man ju tänka till igen” (Eva).

En del elever tar avstånd från y-hemmet under den första tiden som de är ute. Eva tror att detta kan bero på att de vill bevisa att de klarar sig själva. Per berättar att han inte tog kontakt med y-hemmet de första veckorna efter utflyttningen, men att han tog kontakt igen när han hade kommit igång på folkhögskolan som han hade börjat på. Han upptäckte då att hans relation till y-hemmet hade förändrats, vilket han tyckte var positivt.

”Jag bodde med femton stycken andra i samma hus och jag ville lära känna dem, man skulle bo med dem i minst ett år, så det kändes viktigt att lära känna de där uppe och då hade man mindre kontakt med x-hemmet.[...]När man hade kommit in i skolan och det fanns tid över ökade kontakten mellan mig och x-hemmet. Det blev en annan relation, det blev liksom mer som en kompisrelation och det kändes riktigt bra. Det kändes som att de pratade med en utomstående, jag var inte längre en länk där, men jag hade ändå tillhörighet dit” (Per).

Per berättar att han kände stöd från människorna på folkhögskolan. När han bodde i en provlägenhet i v-stad, kände han sig ensam. På skolan bodde han kollektivt, vilket gjorde att han mer kände sig som ”hemma”. Nu praktiserar Per på y-hemmet, så det finns fortfarande en kontakt mellan Per och behandlingshemmet.

5.5 ...att hitta de rätta verktygen att lösa problem med ...

Vad anser mina intervjupersoner om vad som krävs för att leva ett drogfritt liv?

Per berättar om sin situation innan han blev placerad på y-hemmet och vilken tur, han idag anser, att det var att han blev tvångsomhändertagen. Han menar att med hjälp av trygghet och kunskap, började han se sina brister, samtidigt som han fick andra mål i livet. Per betonar vikten av att hitta de rätta verktygen till att lösa problem med.

”Jag tycker att jag under hela tiden fick hjälp att hitta de rätta verktygen att lösa de problem och hinder som uppstod under tidens gång. När man då ser sig själv lösa problem eller hinder så växer man och blir sugen på att testa nya saker. Så länge man vågar testa nya saker, går det framåt” (Per).

Att må bra, skapar förutsättningar för att kunna agera på ett konstruktivt sätt. När Sara började må bättre, påverkade detta flera saker.

”För mig handlade det mest om mitt inre mående och när det började förändra sig och jag började jobba med det, så löste sig det andra också, t.ex. mitt beteende.[...] Så länge jag vet att jag är stark och åt vilket håll jag vill gå i livet, så kommer jag att välja bort de som inte ger mig någonting”(Sara).

Intervjupersonerna på x-hemmet berättar om hur deras inställning har förändrats och att de idag tar kontakt med människor som de inte hade kontakt med när de missbrukade. Även Per och Sara berättar att de tar kontakt med andra människor idag än vad de gjorde innan de blev inskrivna på y-hemmet. Per menar att ingen människa klarar sig själv, alla behöver stöd från sin omgivning.

”...det var killarna och tjejerna som drack folköl på helgerna och rökte cigg och kanske rökte braja som var häftiga, när jag gick på högstadiet. Man ville gärna hamna i det facket bland de tuffa och man lärde ju känna dem så småningom. Det har ju förändrats, nu försöker jag ta kontakt med de flesta som jag stöter på, men om jag ser att någon t.ex. är påtänd eller är beväpnad så är jag inte intresserad” (Per)

”Nu ser jag mig själv på ett annat sätt och jag har fått en annan bild av hur relationer till andra ska se ut. Ibland träffar man folk hemma och man frågar sig, hur kunde jag umgås med den? Jag har faktiskt inte så många vänner kvar överhuvudtaget från den tiden, så det blir ju andra relationer och så där, men det stör mig inte, för jag får nya vänner nu i skolan...” (Sara).

6 Analys

6.1 Förutsättningar för att flytten från behandlingshemmet blir bra.

Undersökningar pekar på svårigheten med utflyttning från behandlingshem och att det finns en stor risk att människor faller tillbaka i gammalt beteende efter behandlingen (Levin, 1997; Kristiansen, 2000). Mina intervjupersoner kan i likhet med dessa undersökningar se svårigheter med detta. Lars menar t.ex. att det är viktigt att försöka hålla en balans mellan det som ligger på och utanför behandlingshemmet och Eva säger att det förberedande arbetet för att flytta ut redan inleds när eleven kommer ny till behandlingshemmet. Eva menar att eleverna har olika utgångspunkter när de kommer till behandlingshemmet och att det förberedande arbetets uppläggning och utformning skiljer sig åt, men kan se att de flesta behöver arbeta med sin attityd och lära sig hantera sin ekonomi.

Levin (1997) skriver att miljön på en institution skiljer sig från miljön ute i samhället och detta gör det svårt för ungdomen att hantera situationen. X-hemmet och y-hemmet är medvetna om denna problematik och att arbetet måste anpassas till varje person individuellt. Mina intervjupersoners åldrar skiljer sig åt och de har olika erfarenheter av eget boende. Till skillnad från Erik och Anna saknade Sara och Per erfarenhet av eget boende när de blev inskrivna på behandlingshem. Per tycker det är viktigt att man får en provlägenhet under tiden man är inskriven på behandlingshemmet, så att man vet vad det innebär att bo ensam.

Behandlingshemmens syfte är att de som är inskrivna ska förändras och utvecklas till utflyttningen så att de då kan leva ett drogfritt och socialt integrerat liv. Kristiansen (2000) skriver att det är viktigt att etablera sig i det drogfria livet genom att bryta och skapa nya mönster t.ex. att utbilda sig, börja arbeta eller skaffa sig fritidssysselsättning, vilket mina intervjupersoner håller med om. Per och Sara betonar vikten av att ha en sysselsättning och därmed också kontakt med andra människor under tiden man är på behandlingshemmet.

6.2 Förberedelser inför utflyttning för de olika behandlingshemmen.

De två behandlingshemmen skiljer sig markant åt vad gäller det praktiska arbetet för att förbereda utflyttningen. X-hemmet fokuserar i större utsträckning på insatser utanför institutionen, medan man på y-hemmet fokuserar mer på arbetet på institutionen. Levins (1997) undersökning visar att miljön på en institution skiljer sig från miljön ute i samhället. X-hemmet och y-hemmet är medvetna om detta. De gör utflykter och genomför olika aktiviteter utanför institutionen med syfte att klienterna/eleverna dels ska kunna uträtta ärenden, t.ex. köpa cigaretter, dels ska exponeras i ”vanliga miljöer”. Utflykterna/aktiviteterna uppfattas på olika sätt av intervjupersonerna. Per tycker att aktiviteterna var bra för att man då lärde sig ta kontakt med andra människor. Anna tycker att utflykterna är mysiga och Erik tycker att de inte fyller någon funktion och avstår från att följa med.

Smith & Stern, refererad i Levin (1997), pekar på program i USA som är framgångsrika. I dessa sätter man in resurser i ungdomars hemmiljö och fokuserar på olika sociala sammanhang, t.ex. skola och familj. I mina intervjuer kan man finna stöd för en sådan uppfattning då man anser att det är viktigt att arbeta med klienters/elevs hem-

kommuner. Både Lars och Eva menar att de flesta klienter/elever flyttar hem till sina hemkommuner efter vistelsen på behandlingshemmet. På x-hemmet vistas, till en början, klienterna hemma under korta perioder för att sedan stegvis öka tiden i hemkommunen. Det finns alltså en tydlig plan på hur arbetet ska se ut. Under dessa besök i hemkommunen erbjuder x-hemmet stöd genom samtal och detta stöd uppfattas positivt. Erik beskriver hur skönt det är att man kan ringa om något känns olustigt. Y-hemmet har inte någon liknande plan för hur eleverna ska besöka sina hemkommuner, men Eva poängterar vikten av att arbeta med elevens föräldrar och skolan i hemkommunen. De flesta elever får en kontaktperson, som inte är kopplad till y-hemmet, under vistelsen på behandlingshemmet som har kontakt med elevens skola i hemkommunen. Per och Sara nämner inget om någon kontaktperson. Eva menar också att elevens familjer är välkomna till y-hemmet. Det går inte att utläsa någon struktur i y-hemmets arbete med elevens hemkommuner, vilket det gör i x-hemmets.

Trost & Levin (1996) menar att man ökar förståelsen för det som händer idag genom att lyfta fram tidigare skeenden, vilket bekräftas i min undersökning. Både Per och Sara berättar att deras samtal med psykolog har varit betydelsefulla, då de börjat förstå saker som händer idag, genom att titta på gamla skeenden. Trost & Levin (1996) skriver att språket inte bara påverkar hur människor interagerar med varandra det påverkar också hur människor tänker. På x-hemmet och y-hemmet arbetar man med att utveckla språket. Terapin på x-hemmet hjälper klienterna att sätta ord på det som är kännande och terapin kombineras med bildterapi vid behov. Elever och medlevare (personal) bor tillsammans på y-hemmet och då uppstår många situationer där man utvecklar språket genom diskussioner.

Människors nära relationer, sociala band, påverkar vårt emotionella liv. Våra erfarenheter av sociala band är grunden för den självbild och självkänsla vi har (Johnsson, 2000). Y-hemmet arbetar i större utsträckning än x-hemmet med att försöka skapa nära relationer till eleverna. Personalen bor tillsammans med eleverna på y-hemmet, vilket man inte gör på x-hemmet, och elevernas placeringar är ofta längre på y-hemmet än klienternas på x-hemmet. Verksamheten på y-hemmet, med dess arbetslag och aktiviteter, är mer strukturerad än på x-hemmet. Det skapas nära relationer på y-hemmet som stärker elevens självkänsla och Eva poängterar vikten av att stötta eleverna för att öka deras självförtroende. Per och Sara anser att deras självkänsla har föränd-

rats mycket och att de i större utsträckning tar kontakt med andra människor idag. Detta skapar förutsättningar för att de kan ta kontakt med andra människor när de flyttar ut, men det finns en risk att det uppstår en tomhet när eleven flyttar ifrån alla människor som han/hon bott tillsammans med på y-hemmet. Både Per och Sara menar att stödet från medlevarna kan vara för stort speciellt när det gäller den praktiska biten och Per tycker att det borde vara obligatoriskt att ha en provlägenhet innan man flyttar ut. På x-hemmet arbetar man i större utsträckning med klientens nära relationer i hemkommunen. Vardagen på behandlingshemmet är mindre strukturerad. Anna uttrycker att man inte gör så mycket på x-hemmet vilket hon tycker både är bra och dåligt, "...ibland tyckte jag det var jobbigt och frustrerande att bara sitta, men jag fick tid att komma till freds med mig själv och acceptera den jag är" (Anna). Anna och Erik säger att det skapas relationer mellan människor på x-hemmet också, men intervjuerna visar en klar skillnad mellan de båda hemmen, när det gäller relationen till andra på behandlingshemmet.

6.3 Olika typer av stöd vid utflyttningen och tiden efter.

Kristiansen (2000) skriver att missbruksvården har svårt att uppnå sitt syfte, att klienter ska kunna hålla sig drogfria efter avslutad behandling. Mina intervjupersoner är medvetna om att det svåraste och viktigaste arbetet är när en klient/elev ska flytta ut från behandlingshemmet. Både Eva och Lars betonar vikten av att ha ett nära samarbete med klienters/elevs socialsekreterare för att utflyttningen ska bli bra. Lars menar att det är viktigt att det finns ett ekonomiskt underlag för stödet från x-hemmet och att klienten ska känna att han/hon kan ta kontakt med behandlingshemmet. Eva poängterar att det är viktigt att veta vad som händer och att man hela tiden är med och finns till hands, om något skulle gå snett för en elev som flyttat från y-hemmet. Sara känner att hon behöver stöd med den praktiska biten och är orolig över vad som händer om något går fel. Erik och Sara vill känna sig välkomna till respektive behandlingshem när de flyttat ut. Sara är t.ex. intresserad av att följa med på någon/några av y-hemmets aktiviteter och Erik tycker det är viktigt att ha kvar samtalskontakten med Lars.

Kristiansen (2000) pekar på vikten av en etablerad position i det drogfria livet och att det kan vara problematiskt att ha kontakt med andra missbrukare när man ska bli fri från narkotika. Mina intervjupersoner kan se att dessa faktorer är betydelsefulla. Erik

och Anna tycker det är viktigt att man har sysselsättning när man flyttar från behandlingshemmet och att sysselsättningen ska vara bra, dvs. fri från aktiva missbrukare och droger. Intervjupersonerna tycker det är viktigt att ta kontakt med andra människor, Erik vill t.ex. ha en kontaktperson som han kan bolla med.

Behandlingshemmens tillvägagångssätt när det gäller arbetet med klienter/elever som har flyttat från behandlingshemmet skiljer sig åt. X-hemmet arbetar strukturerat och gör en planering där stödet, i samband med utflyttningen och tiden strax efter, är omfattande, för att därefter stegvis minskas. Y-hemmet tillvägagångssätt är mindre strukturerat. Eva berättar att y-hemmet har kontakt med alla som har slutfört en behandling och att det oftast finns en kontaktperson tillgänglig. Den uppbyggda relationen till eleven gör att personalen känner ett ansvar för att ställa upp även för dem som inte är inskrivna. Svagheten med detta system är att man, som Eva själv säger, kan glömma bort elever. Eva menar att det är viktigt att hela tiden tänka efter för att undvika att glömma. Är det lättare att "glömma" elever som man inte byggt upp en så bra relation till? Styrkan med x-hemmets sätt att arbeta är att man inte glömmet bort klienter. Det är noga inplanerat hur och när eftervårdskontakten ska ske. Svagheten är att det kan bli för professionellt och oflexibelt. Vad händer med eftervårdskontakten om socialtjänsten slutar betala?

Behovet av stöd efter en vistelse på behandlingshem är stort. Min undersökning visar att det inte nödvändigtvis endast behöver vara behandlingshemmet som står för stödet. Per berättar att han kände ett stöd från sina klasskamrater på den folkhögskola han började på och Anna tycker att NA (Anonyma Narkomaner) har varit och är, ett stort stöd för henne. Mina intervjupersoner kan dock känna att behandlingshemmet har gett och fortfarande ger stöd. Det dröjde några veckor efter det att Per flyttade ut innan han tog kontakt med y-hemmet och då kände han att relationen till behandlingshemmet hade förändrats, vilket han tyckte kändes bra. Han har haft regelbunden kontakt med y-hemmet och idag praktiserar han där. Anna säger att hon fortfarande har samtalskontakt med Lars och att detta känns som ett bra komplement till NA. Hon är orolig för vad som händer när hennes socialsekreterare slutar betala för samtalskontakten.

6.4 Olika faktorer som krävs för att leva ett drogfritt liv?

Mina intervjupersoner utstrålar en trötthet när det gäller droger och kriminalitet. De kan se nackdelarna med kriminalitet och missbruk och beskriver situationen som kritisk, när de kom till behandlingshemmen och de är glada över att deras livssituation har förändrats sedan dess.

Trost & Levin (1996) menar att människan definierar situationer och handlar utifrån detta. Mina intervjupersoner beskriver att deras handlingar har påverkats av hur de definierat situationer. Anna berättar att hon såg sig själv som en obotlig narkoman före sin första behandlingshemsvistelse. Det var omöjligt att sluta missbruka. Anna definierade om sin situation när hon såg andra människor som brutit sig loss från ett missbruk. Per berättar att han lärde sig lösa problem på ett annat sätt när han bodde på y-hemmet än vad han gjorde innan. Detta ledde till att han vågade göra nya saker som han tidigare inte gjort. Sara menar att hon definierade om sin situation när hon började må bättre, vilket ledde till att hon blev mer öppen mot sin omgivning. Mina intervjupersoner definierade om sina situationer vilket påverkade deras beteende.

Intervjupersonerna pekar framför allt på två viktiga faktorer när det gäller att bli fri från narkotika, kontakt med omgivningen och sysselsättning. Goldberg (2000) menar att det finns värderingar i samhället som påverkar människans sätt att betrakta sig själv och andra t.ex. utifrån vad man arbetar med. Mina intervjupersoner bekräftar detta och betonar vikten av att ha en sysselsättning. Per praktiserar, Sara studerar, Anna arbetar och Erik spelar fotboll. Att utföra sysslor tillsammans med andra leder ofta till att människor känner en tillhörighet. Melin & Näsholm (1998) skriver att de flesta människor vill känna tillhörighet och de som söker sig till missbrukskretsar kan göra detta för att de saknar en identitet. Jag tror inte att någon kan sakna en identitet, utan det handlar mer om att man är missnöjd med sin situation. Mina intervjupersoner har tagit avstånd från de människor de tidigare kände samhörighet med och berättar nu att de tar kontakt med andra människor.

7 Slutdiskussion.

Min undersökning pekar på betydelsen av att känna stöd från sin omgivning och att känna tillhörighet med andra. Intervjupersonerna säger att det finns personer på

behandlingshemmen som betyder mycket för dem. Sysselsättning och kontakt med andra är ett genomgående tema i min undersökning. Mina intervjupersoner har haft sysselsättning och kontakt med andra människor tidigare, men det som poängteras är vikten av att omvärdera vilka man har och tar kontakt med och vilken sysselsättning man väljer. För att denna omvärdering ska vara möjlig måste man arbeta med att utveckla sig själv och stärka sitt självförtroende. Mina intervjupersoner beskriver att terapin har varit en viktig faktor i deras förändringsprocess och utan den hade deras situation sett annorlunda ut. Att i större utsträckning kunna förstå sig själv och att öka sitt självförtroende är två exempel på sådant som det är viktigt att arbeta med.

Jag har valt att fokusera denna uppsats på vad som verkligen görs för att människor, som är inskrivna på behandlingshem, ska kunna hantera situationer på ett konstruktivt sätt tiden efter behandlingshemmet. Det viktigaste och intressantaste är att titta på vad som händer med människor efter tiden på behandlingshemmet i stället för att fokusera på tiden på behandlingshemmet. Teorier om hur man ska arbeta på behandlingshemmet är vanligare än teorier om tiden efter behandlingen, alltså för att stödja en människa som har flyttat ut. Detta avspeglas också i mina intervjuvar. Jag fick långa och nyanserade beskrivningar av de insatser som görs på behandlingshemmet för att skapa förutsättningar för utflyttningen. Svaren blev kortare och mindre tydliga när det gäller vilka stödinsatser man erbjuder en människa som flyttat ut.

Det är viktigt att människor som arbetar på behandlingshem tänker på de frågor som tagits upp i denna uppsats. Eva på y-hemmet säger att man ibland kan glömma bort elever som flyttat ut och detta händer antagligen i de flesta verksamheter. Undersökningen visar att behovet av stöd från omgivningen är stort när man flyttar ut från behandlingshemmet. Lars berättar att det är viktigt att det finns ekonomiska förutsättningar för en klients utflyttning. Det är givetvis viktigt att det finns ekonomiska resurser avsatta, men jag vill betona vikten av att det finns en idealitet hos människor som arbetar på behandlingshem. Man måste beakta klientens behov av stöd för att undvika att han/hon kommer i kläm.

Referenser:

- Bell, J. (2000) *Introduktion till forskningsmetodik*, Studentlitteratur, Lund.
- Berger, P.L. & Luckmann, T. (1998) *Kunskapssociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*, Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Depoy, G & Gitlin, L. (1999) *Forskning en introduktion*, Studentlitteratur, Lund.
- Goldberg, T. (2000) *Narkotikan avmystifierad. Ett psykosocialt perspektiv*, Academic Publishing of Sweden, Solna.
- Hilte, M. (2000) "Missbrukande kvinnors narrativ om olika behandlingsdiskurser" i Johnsson, E., Laanemets, L. & Svensson, K. *Narkotikamissbruk. Debatt, behandling och begrepp*, Studentlitteratur, Lund.
- Johnsson, E (2000) "Narkotikamissbrukare, sociala band och vändpunkter" i Johnsson, E., Laanemets, L. & Svensson, K. *Narkotikamissbruk. Debatt, behandling och begrepp*, Studentlitteratur, Lund.
- Kristiansen, A. (2000) *Fri från narkotika Om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*, Bjurner och Bruno, Vaxholm.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund.
- Levin, C. (1998) *Uppfostringsanstalten Om tvång i föräldrars ställe*, Symposion, Eslöv.
- Melin, A. & Näsholm, C. (1998) *Behandlingsplanering vid missbruk*, Studentlitteratur, Lund.
- Patel, R. & Davidson, B. (1994) *Forskningsmetodiken grunder Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, Studentlitteratur, Lund.
- Sundin, B. (1973) *Individ, institution, ideologi*, Aldus, Stockholm.
- Tasker, Y. (2000) "Att planera och genomföra intervjuer" i Bell, J. *Introduktion till forskningsmetodik*, Studentlitteratur, Lund.
- Trost, J. (2002) *Att skriva uppsats med akribi*, Studentlitteratur, Lund.
- Trost, J. & Levin, I. (1996) *Att förstå vardagen*, Studentlitteratur, Lund.

Bilaga 1. Intervjuguide.

Frågor (personalen på behandlingshemmet).

- Kan du berätta om vad du anser är viktigt när det gäller arbetet att förbereda en elev/klient att flytta från behandlingshemmet? Vilken kunskap är viktig att förmedla för att eleven/klienten ska förberedas på ett bra sätt?
- Hur arbetar ni rent praktiskt under behandlingstiden för att förbereda eleven/klienten till att flytta ut?
- Vilka stödinsatser tycker du är viktiga att ge till en elev/klient när han/hon flyttat ut från behandlingshemmet?
- Vad erbjuder ni för stöd rent praktiskt till elever/klienter som flyttat från behandlingshemmet?

Frågor (elever/klienter som bor på behandlingshemmet)

- Hur tänker du när det gäller din kommande flytt från behandlingshemmet? Är du orolig eller är det något du ser fram emot?
- Vad tror du är viktigt för dig att tänka på för att skapa förutsättningar till att flytten blir bra?
- Känner du att du får stöd/hjälp från personalen och att du förbereds på att flytta från behandlingshemmet?
- Vad känner du att du skulle behöva stöd/hjälp med när du har flyttat?
- På vilket sätt skulle personalen på behandlingshemmet kunna hjälpa/stödja dig med detta?

Frågor (elever/klienter som är utskrivna)

- Kan du berätta om hur ditt förberedande arbete såg ut (under behandlingshemsvistelsen) när det gällde din flytt från behandlingshemmet?
- Finns det något som du i efterhand känner att du borde förberett dig på och finns det något du är glad att du förberedde dig på?
- Vad erbjöd personalen för stöd/hjälp i förberedelsearbetet? Tycker du att de stödde/hjälpte dig tillräckligt eller fanns det brister från deras sida?
- Vad anser du är viktigt för att kunna leva ett drogfritt liv?
- Vad har du fått för stöd från behandlingshemmet sedan du flyttat? Vad tycker du är bra och vad tycker du är dåligt?